

ACADEMIA ROMÂNĂ

**BULETINUL
INSTITUTULUI DE FILOLOGIE ROMÂNĂ
„A. PHILIPPIDE”**

Anul II, nr. 3

IAȘI

ieulie-septembrie 2001

CUPRINDE:

- Activitatea departamentelor
- Comunicări științifice
- Lucrări publicate
- Semnale critice
- Note și comentarii
- *Varia*

PROIECTE DE CERCETARE

În trimestrul al III-lea al anului 2001:

➤ La **Departamentul de lexicologie-lexicografie** s-au făcut următoarele operații (corespunzând întru totul "Minutei" din 26 ianuarie 2001): refacerea literei **V** din DLR, vol. XIII, partea a II-a (**venial - vizurină**), după lectura Comisiei de etimologii, în vederea predării la tipar a acestui volum; redactare la DLR, litera **L** (partea I), 155 p.; realizarea, pentru MDA, a *schemelor* unor articole ample din DLR (echivalentul a cca 400 p. de la litera **L**, articole ce vor fi redactate ulterior).

➤ La **Departamentul de dialectologie**, pentru volumul al III-lea din *NALR. Moldova și Bucovina*, au fost redactate manuscrisele cuprinzând răspunsurile la 8 întrebări ce vor fi publicate ca hărți lingvistice (de tipul analitice) 1și la 12 întrebări prezentate ca materiale necartografiate. S-au fișat cele 20 de manuscrise pentru *Indicele de cuvinte și forme* al acestui volum. La secțiunea *texte dialectale*, s-a efectuat revizia finală a 30 p. transcrise fonetic și a fost definitivată *Addenda* la volumul al II-lea, care, pe lângă proiectul unui studiu asupra graiurilor zonei investigate după

înregistrări de la începutul secolului al XX-lea, conține o selecție de texte comparative (publicate de G. Weigand, respectiv, în culegerea *Graiu nostru*). Pentru glosarul dialectal al zonei de anchetă din sudul Moldovei, au fost redactate 20 de pagini.

➤ **Departamentul de toponimie** a trecut la o nouă etapă a cercetării, după finalizarea și predarea la Editura Academiei a părții a treia din primul volum al seriei *Tezaurul toponimic al României. Moldova*. S-au reluat operațiunile pentru documentare istorică și lingvistică în vederea realizării dicționarelor toponimice ale bazinelor hidrografice Bârlad și Trotuș. A început fișarea materialului pentru o bibliografie a etimologiilor toponimiei românești.

➤ **Departamentul de istorie literară, etnografie și folclor** a continuat lucrul la *Dicționarul general al literaturii române* (DGLR), proiect prioritar al Academiei, la Arhiva de folclor a Moldovei și Bucovinei (AFMB) și la seria *Monografii tematice* de folclor. Pentru DGLR s-au redactat 5 articole monografice, s-au revizuit articolele referitoare la scriitorii de peste Prut, s-a făcut documentarea pentru alte 10 articole monografice. În urma reviziei pentru tipar a 2450 pagini de la literele A-C, realizată în trimestrul al II-lea, cercetătorii Victor Durnea, Florin Faifer și Remus Zăstroiu au luat parte la ședința Comisiei comune de revizie care s-a ținut la Institutul de istorie și teorie literară. De asemenea, s-a continuat completarea *Bazei de date* și a *Arhivei Dicționarului* cu noi informații. La AFMB s-au făcut investigații de teren și s-au redactat noi capitole din monografiile tematice *Folclorul medical în Moldova, Zona Tecuciului. Monografie folclorică, Obiceiuri și ceremonialuri calendaristice din ciclul riturilor de trecere*.

*

Departamentul de istorie literară Retrospectivă. Proiecte

Înființarea, la Iași, în anul 1949, a Filialei Academiei Române a făcut posibilă reluarea cercetărilor pe care, încă din 1927, Institutul de Filologie Română al Universității le dedicase culturii și mai ales limbii române. Un an mai târziu, în 1950, se organizează Institutul de Istorie și Filologie. În cadrul acestei instituții vor fi repartizați să lucreze în primul rând unii dintre acei profesori ai Universității care, după reforma învățământului, au fost obligați, din motive politice, să abandoneze activitatea universitară. Astfel, Secția de filologie a noului institut va număra între colaboratori,

alături de specialiști reputați din domeniul limbii române - profesorii G. Ivănescu, Șt. Cuciureanu -, pe foștii profesori universitari N. Bagdasar și Al. Claudian, precum și pe fostul bibliotecar al Facultății de Litere, profesorul Ioan Lăzărescu. În primii ani, preocupările acestui mic grup de cercetători - sub coordonarea prof. univ. Al. Dima și, mai târziu, a prof. univ. N. I. Popa - se vor îndrepta spre studiul unor aspecte generale privind evoluția culturii din Moldova în secolul al XIX-lea, mai ales a cercurilor și societăților literare sau științifice. S-a avut în vedere, totodată, atragerea spre cercetare a unor absolvenți ai Facultății de Filologie, care, din timpul studiilor, manifestaseră interes pentru istoria culturii și literaturii.

Din anul 1963, Secția de Filologie devine, sub direcția lui Al. Dima, m. c. al Academiei, Centrul de Lingvistică, Istorie Literară și Folclor. Sectorul de istorie literară, condus acum de prof. univ. N. I. Popa, cu un număr sporit de cercetători (Ioan Lăzărescu, Alexandru Teodorescu, Gabriela Drăgoi, Dan Mănucă, Leon Volovici, Remus Zăstroiu, cărora li se vor adăuga mai târziu Constanța Buzatu, Stănuța Crețu, Florin Faifer, Algeria Simota, Rodica Șuiu, Constantin Teodorovici și Maria Teodorovici), a abordat o tematică variată de cercetare: istoria criticii literare românești din secolul al XIX-lea; studii monografice dedicate unor scriitori importanți; contribuții bazate pe studiul documentelor aflate în fondurile Arhivelor Naționale sau ale principalelor biblioteci din țară. Rezultatele acestei activități, bine primite de specialiști, s-au publicat în revista Centrului, în alte periodice științifice și literare ori în volume. Concomitent, din dorința de a contribui substanțial la alcătuirea unui portofoliu de lucrări de tip fundamental și în concordanță cu scopul unui institut academic de cercetare, au fost inițiate, cu sprijinul d-lui cercet. șt. pr. dr. N. A. Ursu, directorul Centrului, pregătirile tehnice și documentare pentru realizarea unei opere de anvergură, fără precedent în cultura noastră, *Dicționarul literaturii române de la origini până în 1900*. Laborioasă, dificilă și de durată, munca la *Dicționarul literaturii...* a presupus operațiuni complexe: alcătuirea unui corp de norme coerent și modern (o contribuție însemnată i-a aparținut d-lui cercet. șt. Corneliu Morariu); excerptarea unui imens material documentar și bibliografic; o îndelungată și plină de obstacole activitate de redactare și de revizie. La toate aceste

operațiuni au luat parte și colegii de la Sectorul de folclor (Lucia Berdan, Lucia Cireș și Ion H. Ciubotaru). O colaborare, în ansamblu rodnică și colegială, s-a realizat cu Editura Academiei, reprezentată prin d-na redactor Violeta Mihăilă. Terminată și predată editurii la sfârșitul anului 1975, cartea, care a așteptat mai bine de patru ani până să fie tipărită, având de înfruntat furcile caudine ale Direcției Presei, a fost primită cu interes remarcabil atât de specialiști, cât și de publicul larg și a fost distinsă cu Premiul "Timotei Cipariu" al Academiei Române pe anul 1979.

Experiența foarte bogată obținută astfel de membrii sectorului de istorie literară i-a îndreptățit și i-a îndemnat să includă în planul de cercetare un proiect tot atât de ambițios: realizarea, în continuare, a unei alte lucrări, *Dicționarul literaturii române de la 1900 la 1950*. Ținând seama de dificultățile acestei întreprinderi și de perioada de timp în care era posibilă realizarea ei, s-a optat pentru un *dicționar de autori* și s-a renunțat la tipul de articole dedicate societăților literare, publicațiilor periodice ș.a. Numărul cercetătorilor din sectorul de istorie literară a crescut după 1980 prin angajarea unor noi absolvenți ai Facultății de Filologie (Victor Durnea, Andrei Hoișie – transferat apoi la Universitate –, Ioan Holban – transferat la revista "Cronica" –, regretatul Gheorghe Hrimiuc) sau a unor persoane cu experiență (Dimitrie Costea și Constantin Paiu); pentru perioade mai lungi sau mai scurte au colaborat la pregătirea acestei noi lucrări și alți cercetători (Tereza Petrescu, Horst Fassel). Într-o fază pregătitoare, s-a trecut la realizarea unei baze generale de date. În acest scop s-a parcurs majoritatea surselor documentare și de informație existente: cărți, publicații periodice (reviste, gazete, almanahuri, calendare etc.), fonduri de manuscrise, documente, iconografie. Totodată, s-a inițiat o corespondență susținută cu scriitorii în viață, cu familiile celor dispăruți dintre noi, cu alte persoane care dețineau informații, cu Arhivele Naționale și Oficiile de Stare Civilă, precum și cu diverse instituții abilitate (muzee, case memoriale, școli ș.a). S-au obținut astfel mai multe milioane de informații, înregistrate pe fișe, care alcătuiesc, probabil, cea mai completă bază de date referitoare la literatura română dintre anii 1900 și 1950. Acest masiv fond de informații este și în continuare ținut la zi. S-a trecut apoi, în primii ani ai deceniului 1990-2000, la redactarea articolelor monografice

dedicate scriitorilor de la literele **A** și **B**. Este vorba nu numai de scriitorii foarte importanți (pe care i-a înregistrat dicționarul coordonat la Cluj de Mircea Zăciu, Marian Papahagi și Aurel Sasu), ci de toți cei care au fost implicați în viața literară a perioadei respective și care, chiar dacă nu au reușit să tipărească un volum, au contribuit prin scrisul lor la conturarea fizionomiei literaturii române. O atare operă, cu un caracter de repertoriu general al literaturii, dar și cu o perspectivă critică și istorico-literară atent urmărită (pe care alte culturi naționale o au de mult), nu ar putea fi realizată decât prin contribuția și devotamentul unui colectiv științific cum este acela al actualului Departament de istorie literară de la Institutul de Filologie Română "A. Philippide". Din anul 1992, concomitent cu alcătuirea de articole, s-a început și revizia celor deja redactate, în vederea pregătirii pentru tipar a unui prim volum, care își propunea să conțină, pe lângă articole, și o consistentă parte tehnică: o prefață, un set de *Indicații privind folosirea Dicționarului*, o listă cu abrevieri și o *Bibliografie*.

În această etapă a survenit hotărârea Secției de Filologie și Literatură a Academiei Române, prin care Departamentul nostru a întrerupt temporar lucrul la *Dicționar* și a trecut, împreună cu colegii din celelalte centre academice, la redactarea unui alt proiect fundamental, *Dicționarul general al literaturii române*. Pentru această operă, s-a revăzut și s-a completat sub raportul informației întregul fond de articole monografice și bibliografiile referitoare la literatura română de la origini până la 1900. De asemenea, s-au redactat mai multe sute de articole noi despre scriitorii din perioada 1900-1950, s-au alcătuit bibliografiile corespondente, s-a întocmit, împreună cu d-l Iordan Datcu, lista de sigle a întregii lucrări, iar anul acesta, în colaborare cu un colectiv de la Institutul de istorie și teorie literară "G. Călinescu", s-a revizuit materialul pregătit pentru primul volum (literele A-C). În această etapă, au fost integrați în Departamentul de istorie literară și alți absolvenți ai Facultății de Litere (Nicoleta Borcea, Ofelia Ichim, Valeriu P. Stancu, transferat ulterior la Universitate, și Amalia Voicu).

În toate aceste etape, membrii Departamentului, care până în 1975 a fost condus de prof. univ. N. I. Popa, apoi de Al. Teodorescu, de Dan Mănuță și, din 1994, de Remus Zăstroiu și Gabriela Drăgoi, iar în

momentul de față de Remus Zăstroiu, au avut o permanentă și susținută contribuție la viața științifică și literară, au publicat numeroase cărți, studii și articole (în periodice din țară și străinătate), au participat la congrese științifice în țară și peste hotare, au organizat manifestări științifice cu participare internațională. Din cei 14 cercetători, dintre care patru cu 1/2 normă de cercetare, șase sunt doctori, iar patru, doctoranzi aflați în etapa de pregătire a tezei de doctorat. Nu este mai puțin adevărat însă că media de vârstă a Departamentului este relativ ridicată. În aceste condiții, pentru ca experiența obținută și baza de date să poată fi valorificate în continuare, Institutul și-a propus atragerea spre activitatea de cercetare istorico-literară a unor tineri care să fie pregătiți în vederea încheierii lucrărilor cu caracter fundamental aflate în curs de elaborare.

Remus ZĂSTROIU

COMUNICĂRI ȘTIINȚIFICE

• ȘEDINȚELE DE MIERCURI ale Institutului:

◆ Ședința din 26 septembrie 2001

◆ Silvia Ciubotaru, în *Pantoful Cenușăresei*, urmărește relațiile dintre motivul *probei pantofului*, specific basmelor încadrate de tipologia Aarne-Thomson la numărul 510, IV, a, și realitatea etnografică. Atât curtezana Rhodopis, din prima atestare a acestui tip de narațiuni fantastice, cât și corespondentele sale europene - *Cendrillon* (fr.), *Cenerentola* (it.), *Cenicienta* (sp.), *Aschenbrödel* sau *Aschenputtel* (germ.), *Pepeliuga*, *Pipelcuța* sau *Cernușka* (spațiul slav), *Cenușăreasa*, *Cenușotca* (rom.) abandonează sau pierde pantoful din piciorul drept, pentru a chema pe urmele lor ursitul.

Preluând *urbilduri*, imagini arhetipale din datini vechi, basmele și mișturile dezvăluie rituri arhaice. Episodul încercării pantofului constituie un laitmotiv în legende istorice și cronici medievale. La curtea Porfirogeneților făcea parte din protocolul alegerii soțiilor bazileilor și, implicit, a viitoarelor împărătese bizantine.

Dar până a ajunge regula de aur a nunților principilor din Evul Mediu, *pantoful de identificare a miresei* a fost prezent în mentalitatea folclorică, legat de un vechi complex de acte magice. Pantoful se confundă cu

personalitatea celei care îl poartă și asupra căreia se pot efectua numeroase vrăji bazate pe principiul magiei de contact.

Anumite personaje importante din cercurile bisericești sau din cercurile regale nu aveau voie să atingă pământul cu piciorul gol. Același tabu era impus fetelor nubile (între 12 - 16 ani) în numeroase societăți primitive. Materialul din care erau confecționate încălțările era ales în funcție de rolul jucat de cel sau cea care urma să le poarte.

Riturile de trecere impun protagoniștilor un schimb de încălțăminte, alegerea unor pantofi speciali pentru efectuarea schimbării de statut social și familial. Faptul acesta se detașează pregnant în cazul ceremoniilor funerare. Pe lângă toiag și azimă (frământată cu cenușă și cu lapte de mamă) *pantofii* făceau parte din obiectele pe care le lua cu el călătorul din basmele fantastice, în momentul în care pleca pe celălalt tărâm. În planul realității etnografice, observăm la numeroase popoare, în diferite epoci istorice, obiceiul de a se pune încălțăminte în lăcașurile morților. La fel procedau anticii greci, alemanii și lotaringii, scandinavii și egiptenii.

Obiceiurile folclorice păstrează și astăzi *pantoful* în riturile nuptiale, de la divinarea ursitului până la pețire și asumarea destinului marital. În sudul Franței, în împrejurimile Lyonului, tânărul pretendent la mâna fetei îi aducea mai întâi o pereche de saboți noi. Dacă aceasta încălța sabotul stâng, cererea în căsătorie era acceptată, dacă, dimpotrivă, își punea sabotul în piciorul drept, nu erau speranțe de nuntit. Este interesant de constatat, că în numeroase variante ale basmului *Cenușăreasa*, românești și străine, fata urmărită de prinț pierde condurul din piciorul drept și, în consecință, punerea alături a pantofului pereche decide căsătoria. Deci, dacă pantoful drept, odată potrivindu-se în piciorul frumoasei fete, confirmă faptul că ea este cea căutată de feciorul de împărat, încălțarea pantofului stâng pecetluiește contractul matrimonial.

Condurii (încălțări care în voievodatele românești erau ornate cu broderii de aur sau cu încrustații de sief), *terlicii* de saftian nu lipseau dintre darurile destinate miresei în ajunul cununiei. Orațiile ce se spun la *Schimburi*, în Moldova, indică drept dar *sine qua non*, oferit viitoarei soții, încălțările ceremoniale.

Soacra mică primește o pereche de papuci, ca semn de despărțire de fiica pe care a crescut-o cu atâta dragoste. Dimpotrivă, soacra cu feciorul, care are cel mai mult de câștigat în urma schimbului matrimonial, dăruiește

mirseii o pereche de încălțări, gest prin care o recunoaște drept noră și, implicit, *filiae loco*.

Pantofii pot fi utilizați ca elemente filocterice în contextul unor momente hotărâtoare pentru destinul omenesc, cu scopul de a alunga mari primejdii. Mai cu seamă încălțămintea din piele se crede că are puterea să alunge duhurile rele și deochiul.

Cenușăreasa depășește perioada de reclusiune, în momentul în care aruncă sau pierde unul dintre pantofii ei atât de frumoși. Ritul de trecere nupțial își continuă cursul fericit până la cununia cu fiul împăratului.

Pantoful Cenușăresei îmbină virtuțile unui obiect simbolic, de tipul *Liebesgabe*, pentru sublinierea legăturilor afective între doi îndrăgostiți (la fel ca *inelul*, *batista* sau *cununa*) cu cele ale unui instrument magic, apotropaic.

♦Cristina Florescu: A. S. Da Silva, *A semântica de "deixar". Uma contribuição para abordagem cognitiva em semântica lexical*, Braga, 1999.

♦Gabriela Haga: Eugen Coșeriu, *Lecții de lingvistică generală*, Chișinău, 2000.

•Alte comunicări științifice și intervenții:

♦Sesiunea „50 de ani de la fondarea muzeului”, organizată de Muzeul Județean de Istorie și Artă Zalău (27 iulie 2001): Lucia Berdan, *Masa tăcerii, Masa destinului sau Cina cea de taină*.

♦Al XI-lea Congres de Genealogie și Heraldică, organizat de Institutul Român de Genealogie și Heraldică "Sever Zotta", Iași, 21 septembrie 2001: Lucia Berdan, *Neamul ritualic*; 22 septembrie 2001: Mircea Ciubotaru, *Portrete de citori în biserici de pe valea Bârladului superior*; 21 septembrie 2001: Mircea Ciubotaru, moderator al unei ședințe de comunicări.

♦Sesiunea comemorativă "Artur Gorovei - 50 de ani de la moarte" desfășurată la Casa Memorială "Artur Gorovei" din Fălticeni, 28 septembrie 2001: Lucia Berdan, *Artur Gorovei, clasicul*; Remus Zăstroiu, *Artur Gorovei, prozator*.

♦La Simpozionul "Sunt jurnaliștii noștri suficient de bine pregătiți?", organizat de World University Service – România, Fundația "Hanns Seidel", München/București și Centrul Cultural German, desfășurat la Iași, între 11-13 septembrie, au participat Remus Zăstroiu (cu intervenția *Domenii de specializare a studenților jurnaliști*) și Stelian Dumitrăcel, care a fost și

moderator al grupei de lucru "Cerințe de îmbunătățire a formării de bază a jurnaliștilor" (titlul intervenției: *Cultura generală și performanța lingvistică*).

♦Dezbaterea "Întâlnirea scriitorilor români din întreaga lume", ediția a IV-a, Neptun, 23-27 septembrie 2001, organizată de Uniunea Scriitorilor din România, Ministerul Culturii și Cultelor și Societatea Română de Radio: Dan Mănuță, moderatorul unei grupe de discuții.

CĂRȚI

♦Ion-Horia Birleanu, *Tradiție și tranziție la est de Carpați*, Editura "Sedcom Libris", Iași, 2001, 163 p.

EDIȚII

♦Constantin Sporea, *Memorii (1876-1953)*, ediție îngrijită și adnotată de Horst Fassel și Dan Mănuță, prefață de Dan Mănuță, Editura Timpul, 2001, 288 p.

STUDII ȘI ARTICOLE

♦Stelian Dumistrăcel, *Eugeniu Coșeriu la 80 de ani*, "Cronica", XXXVI, nr. 7 (1507), iulie 2001, p. 18, 29; *A trage butucul, ibidem*; *Din lac în puț, ibidem*, nr. 8 (1508), august 2001, p. 18; *A apuca pe Dumnezeu de-un picior, ibidem*, nr. 9 (1509), septembrie 2001, p. 18; *Ca la un codru verde și Nobilul spaniol născut la Bălți*, "Revista română", VII, nr. 3 (25), septembrie 2001, p. 3, 7; *Itinerar științific - itinerar de trăire sufletească (Eugeniu Coșeriu)*, "Limba română" (Chișinău), XI, 2001, nr. 4-8, p. 46-47.

♦Florin Faifer, *Nesațul povestirii*, "Revista română", VII, 2001, nr. 2; *Mondenul*, "Convorbiri literare", CXXXV, 2001, nr. 6, iunie; *Comediantul, ibidem*, nr. 7, iulie; *Diplomatul, ibidem*, nr. 8, august; *Bancherul, ibidem*, nr. 9, septembrie; *Umbrele unei legende*, "Cronica", XXXVI, 2001, nr. 6, iunie; *Cuconul Jacques, ibidem*, nr. 7, iulie; *Amintiri din infern, ibidem*, nr. 8, august; *Frustrări*, "Scena", 2001, nr. 6, iunie; *Reverența de adio, ibidem*, nr. 8, august, 2001.

♦Dan Mănuță, *Dramatismul cumpenei critice*, "Convorbiri literare", CXXXV, 2001, nr. 7, iulie, p. 25, 40; *Eminesciense, ibidem*, nr. 8, august, p. 25; *O istorie cu... istorii, ibidem*, nr. 9, septembrie, p. 25; *"Regionalismul basarabean": concept literar sau concept geopolitic*, "Adevărul literar și

artistic", X, 2001; nr. 585, din 18 septembrie, p. 5-6 (reprodus în "Limba română", Chişinău, XI, 2001, nr. 4-8, p. 189-192); *Sacrul în lirica basarabeană*, "Limba română", Chişinău, XI, 2001, nr. 4-8, p. 237-239; *Cultivarea unităţii culturale naţionale spirituale*, "Limba română", XI, 2001, nr. 4-8, p. 14; *Eminescu - omul de teatru*, "Limba şi literatură", an. III-IV, 2000, p. 130-131 (apărut în iulie 2001).

♦Victor Durnea, interviu cu Constantin Ciopraga, "Revista română", VII, 2001, nr. 2, iunie.

SEMNALE CRITICE

Lucrarea cercet. şt. dr. Lucia Cifor, *Poezie şi proză*, Timişoara, Ed. Augusta, 2000, a fost prezentată de: Ofelia Ichim, *În chip poetic locuieşte omul...*, în "Convorbiri literare", CXXXV, 2001, mai, şi Mariana Ilie, recenzie în "Observator cultural", 2001, nr. 85 (9 - 15 oct.).

DIN VIAȚA CUVINTELOR

Avataruri ale unei etimologii populare: *un sul subțire – un cusur subțire*

După cum a arătat Al. Graur, adjectivul *subțire* a fost adăugat pe lângă împrumutul turcesc *usul* 'mijloc, metodă', analizat pe teren românesc drept *un-sul*; „cu un usul subțire” a devenit, astfel, „cu un sul subțire”, însemnând tot 'printr-un calcul fin; cu istețime, cu șiretenie' (cf. *Etimologii românești*, București, Editura Academiei Române, 1963, p. 146).

Construcția apare, într-un context edificator, la I. L. Caragiale: lui *Galibardi*, „i-a plăcut și lui cum am adus noi lucrul cu un sul subțire, ca să dăm exemplu Evropii” (*Conu Leonida față cu reacțiunea*, scena I). Enunțul este ușor modificat, la Ion Ionescu: de la Brad: un arendaș, „prin un sul subțire îi va face / pe țărani ce se opuneau / să o primească” (este vorba de învoiala agricolă ce-i defavoriza pe aceștia; *Agricultura română din județul Mehedinți*, București, 1868, p. 478; cf. și DLR, X/4).

Nu este singurul reflex al termenului turcesc citat; prin altă falsă analiză, ulterioară sau paralelă, și prin apropiere de cuvântul (tot turcesc) *cusur*; a rezultat un omofon parțial al acestuia, în contextul „cu un cusur subțire”: *cu un sul* (subțire), fără sens, a fost convertit în *cu cusur*, rezultatul fiind plasat în construcția de bază: „cu un cusur subțire” (fără vreun câștig semantic, ba din contră).

Deși contextului în discuție i se dau corespondentele „cu un sul subțire” (de la Caragiale) și „cu un cuvânt subțire” (?), în DA (I/II), efectul acestei (noi) false analize este tratat ca sens, „aluzie”, pe care l-ar avea (în limba română) împrumutul turcesc *cusur*, ale cărui semnificații (reflectând etimonul) sunt doar din familia semantică „lipsă”, „rămășiță”, „defect” (*op.cit.*). Putem considera că, în DA, se reproduce, astfel, informația pe care o dăduse Lazăr Șăineanu; acesta, pe baza unui citat dintr-un basm al lui Ispirescu (la care ne vom referi în continuare), identificase pentru cuvântul în discuție un sens **f i g u r a t** „rezervă /ce apare doar ca o tentativă de legătură cu etimonul/, aluzie fină” (*Influența orientală...*, II/1, București, 1900, p. 150).

Prestigiul lui Șăineanu a acreditat această interpretare; până la Ciorănescu, s.v. *cusur*, găsim sensul „aluziön”, deși Tiktin, înregistrându-l și el („zarte Anspielung” = aluzie fină), îl considera ca rezultând dintr-o greșeală: „wohl irrthümlich”.

Dar, de fapt, nici în textele ilustrative citate în DA, (cu un) *cusur* (subțire) nu înseamnă „aluzie”, ci are tot sensul de „mijloc, metodă”, foarte clar în portretul schițat de Al. Odobescu domnitorului Matei Basarab: „Îmi pare că te văd, diplomat iscusit, răsând înghesuit în barba-ți cărunță, când, cu un cusur subțire, îți bătuși joc de agaua turcească ce venea spre a te mazili” (*Câteva ore la Snagov* III). Chiar Odobescu se referă la „încercuirea” trimisului sultanului „cu o guardie de onoare” ce l-a oprit să intre în București „cu fitilul la pusce”!, iar după N. Stoicescu, *Matei Basarab*, București, Editura Minerva, 1982, passim, constatăm că nu datorită unor „aluzii”, ci prin abile manevre diplomatice și numeroase pungi cu bani a evitat domnitorul repetatele încercări ale turcilor de a-l mazili.

Nici la Petru Ispirescu, ca să nu mai vorbim de un sens „rezervă”, sintagma nu are semnificația propriu-zisă de „aluzie”; pentru această noțiune apare expresia „a lua cu vorba pe departe”, enunțul care urmează precizând, complementar, cum se realizează acțiunea respectivă: „...cotoșmanul nu-i da răgaz să se gândească la d-alde-astea, ci îl lua cu vorba pe departe și cu un cusur subțire îl făcea să priceapă că are să fie fericit” (*Cotoșmanul năzdrăvan*). Astfel, aici, *cu un cusur subțire* înseamnă ‘cu abilitate’, ‘mascat’, ‘cu mijloace subtile’.

Așadar, *cu un cusur subțire* desemnează aceeași idee ca și *cu un sul subțire*, ambele pornind de la falsa analiză a turcescului *usul* „mijloc, metodă”.

Stelian DUMISTRĂCEL

VARIA

•Rarități în biblioteca Institutului:

Noul Testament sau împăcarea cu legea noao, Bălgrad, 1648.

Îndereptărea legiei, Târgoviște, 1652.

Gr. Molnar, *Elementa grammaticae latinae pro recta scholasticae*, Cibinii, 1694.

Ianache Văcărescul, *Observații sau băgări dă seamă asupra regulelor și orînduielelor gramaticii românești*, Râmnic, 1787.

P. Maior, *Prediche sau învățături la toate duminicile și sărbătorile anului*, I - III, Buda, 1810 - 1811.

Petru Maior, *Istoria pentru începutul românilor în Dachia*, Buda, 1812.

Aduinare cuprinzătoare în scurt din cărțile împărăteștilor pravile, Iași, 1814.

Leguire a prea înălțatului și prea pravoslavnicului domn și oblăduitori a toată Ugrovlahia Io Ioan Gheorghe Caragea, București, 1818.

Pierre Blanchard, *Plutarh nou sau pe scurt scrierea vieților celor mai vestiți bărbați și muieri*, [trad. Nicola Nicolau], Buda, 1819.

Cărticica năravurilor bune pentru tinerime acum întîiu de pre nemție pre românie întoarsf, Sibiu, 1819.

Joh. Molnar, *Wörterbüchlein deutsch und wallachisches. Vocabularium nemțesc și românesc*, Sibiu, 1822.

Gottlieb Ainechie [Gottlieb Heinecke], *Filosofia cuvîntului și a năravurilor adecă loghica și itica elementare*, [trad. Eufrosin D. Poteca], Buda, 1829.

Iancu Văcărescul, *Poezii alese*, [București], 1830.

•În iunie 2001, Institutul a fost nominalizat ca membru în comitetul de decernare a distincției World Awards of Arts "Leonardo da Vinci", acordată anual de World Cultural Council, cu sediul în orașul Ciudad de Mexico (Mexic).

•Institutul de Filologie Română "A. Philippide" este inclus în *The World Of Learning 2001*, enciclopedie de specialitate editată de grupul de editură Europa Publications din Londra.

INSTITUTUL DE FILOLOGIE ROMÂNĂ „A. PHILIPPIDE” • STRADA TH. CODRESCU, NR. 2

• IAȘI • 6600 • TELEFON: 040032145617

ISSN 1582-5019